

ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุ

The Problem and Educational Development trend of Cambodia's Sangha

สุวรรณฐา ลิ้ม

Suvannatha Loem

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: suvannatha@windowsslive.com

บทคัดย่อ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทั้งปวงเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่ควรจะเป็น โดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าการศึกษาของวัดที่เป็นศูนย์จัดการศึกษาอย่างสำคัญเพื่อพัฒนาศาสนทายาท และเยาวชนของชาติให้รู้จักรักษาวินัยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของตน จนรอดพ้นจากการคลั่งทาง วัฒนธรรมข้ามชาติได้ บทความนี้ จึงให้ความสนใจต่อประเด็นเกี่ยวกับ “ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษา ของคณะสงฆ์ภิกษุ” เนื่องด้วยปัญหารอบด้านทำให้การศึกษาของสงฆ์ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะปัญหา ด้านบุคลากร การจัดการเรียนการสอน หลักสูตรไม่ได้รับการปรับปรุงให้ทันความเปลี่ยนแปลง และปัญหาด้าน งบประมาณในการจัดจ้างบุคลากร และการจัดสร้างอาคารสถานที่ให้พอต่อการเติบโตของจำนวนผู้เรียน ด้วย ปัญหาเหล่านี้การศึกษาคณะสงฆ์ภิกษุจึงจำเป็นต้องมีแนวทางพัฒนาที่ชัดเจนเพื่อเป็นสถานที่อบรมบ่มนิสัย พลเมืองให้มีศีลธรรมและเป็นผู้สืบทอดพระศาสนาต่อไป

คำสำคัญ: ปัญหา; แนวทางพัฒนาการศึกษา; คณะสงฆ์ภิกษุ

ABSTRACT

The Education is an important foundation for the development of all, to change the direction should be. The progresses of the temples study are major center of education for development of children and youth that the ministry need to protect their cultural traditions. And in order to get free from the waves of cultural multinational. This article is interested to issue. “The Problem and Educational Development trend of Cambodia’s Sangha”. The issues surrounding the making of ecclesiastical affected. In particular personnel issues. The teaching and learning, the course has been updated to keep pace with the changes. And budget issues The Staffing And the construction of buildings, as well as to the growing number of students. The Sangha educational need to do clear develop guidelines. Therefore, in order to educate citizens has to do the morals and religion perspective.

Keyword: Problem; Educational Development trend; Cambodia’s Sangha

บทนำ

การศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น อยู่ในความอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ พระสังฆเถระ และขุนนางข้าราชการ มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์และประชาชนทุกวัยให้มีโอกาสได้รับการศึกษา สามารถอ่านเขียนเข้าใจหลักภาษาของชาติและภาษาที่จารึกคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่กุลบุตรกุลธิดาได้ศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน จะเห็นว่าบทบาทสำคัญนี้มีพระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนตลอดมาทั้งในพระบรมมหาราชวัง และตามพระอารามต่างๆ ซึ่งเป็นศูนย์การศึกษาที่สำคัญถึงแม้จะไม่มีรูปแบบและระบบการบริหารจัดการศึกษาที่ดีก็ตาม แต่ก็สามารถรักษาความเป็นชาติไว้ได้ คือการรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ต่างชาติพยายามทำลายเอกลักษณ์ความเป็นชาติโดยเฉพาะภาษานับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทางคณะสงฆ์ได้อบรมสั่งสอนและรักษาไว้ได้ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในยามวิกฤต มีการแพร่ขยายวัฒนธรรมข้ามชาติจากอาณานิคมฝรั่งเศส และระบบคอมมิวนิสต์ ที่เป็นตัวแปรสำคัญก่อให้เกิดจลาจลวุ่นวายในประเทศ มีสงครามกลางเมืองเกิดขึ้น ประเทศชาติอยู่ในภาวะไม่สงบสุข ประชาชนเดือดร้อน ขาดที่อยู่อาศัย พระสงฆ์ผู้นำทางจิตวิญญาณ ก็ประสบกับปัญหาเหล่านี้ตามด้วย สถาบันการศึกษาที่เคยทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนถูกทำลายจากสงครามกลางเมือง สถานศึกษา ศาสนสถาน วัดวาอาราม ตำราวิชาการต่างๆ ที่เป็นทรัพย์สินของระบบคอมมิวนิสต์ถูกเผาทั้งผู้บริหารการศึกษาถูกจับกักขังและนำไปประหารชีวิต ส่วนพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชนก็มีชะตาชีวิตในลักษณะเช่นเดียวกัน เมื่อสถานการณ์ของประเทศอยู่ในความไม่แน่นอนเช่นนี้ ทางคณะสงฆ์จะมีแนวทางรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระศาสนา และการศึกษาทางคณะสงฆ์อย่างไร สำหรับพัฒนาศาสนทายาทให้เป็นผู้มีความสมบูรณ์ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา และเพื่อเป็นพลังช่วยกอบกู้ชาติให้รอดพ้นวิกฤตดังกล่าวได้

บทความนี้พยายามที่จะนำเสนอปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาว่าจะมีแนวทางใดบ้างเพื่อพัฒนาการศึกษาทางคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล เป็นที่ยอมรับของสังคมโดยเฉพาะการพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการศึกษาให้เป็นสถาบันการศึกษาที่จัดการเรียน การสอนด้านพระพุทธศาสนา และเพื่อพัฒนาศาสนทายาทปัจจุบันออกมาสั่งสอนประชาชนจะได้ยึดถือปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีแก่ประเทศชาติสืบไป

กำเนิดการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา

สำหรับกำเนิดการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาตามที่ได้ศึกษาประวัตินับเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานมีทั้งที่เจริญขึ้นและเสื่อมลงสลับปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของประมุขที่เป็นผู้บริหารประเทศ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการทำนุบำรุงพระศาสนาให้เจริญขึ้นหากเป็นผู้นำที่ทรงศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคสมัยก่อนเมืองพระนคร และในยุคสมัยต่อมาจากการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาพบว่า มีความเจริญรุ่งเรืองจนมีพระเถระจากประเทศกัมพูชา 2 รูป คือ พระสังฆปาละ และพระมันทรเสน ได้เดินทางไปเผยแผ่

พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อแปลคัมภีร์พระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาจีน (พุทธศาสนบัณฑิต, 2545) จากหลักฐานแสดงให้เห็นว่า การศึกษาคณะสงฆ์ภิกษุได้ใช้ภาษาบาลีมาแล้วหลายพันปี และที่เห็นได้ชัดคือรัชสมัยพระเจ้าชั้วรมันที่ 7 พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาทางพระพุทธศาสนา จนมีความเจริญก้าวหน้าทุกด้าน มีพุทธมหายานเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ทางพระพุทธศาสนา ที่ผลิตนักปราชญ์ราชบัณฑิต กวีนิพนธ์ เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะทางด้านศิลปะมี นครวัด นครธม เป็นที่ประจักษ์ในปัจจุบัน ดังปรากฏความจารึกของวัดบุรือราชมหายาน หรือจารึกปราสาทตาพรหมณ์ มีใจความว่า...

“บุรือราชมหายาน หรือมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีการสนับสนุนจากหัวเมืองจำนวน 3,140 เมือง เพื่อเป็นการอุปถัมภ์ครูบาอาจารย์ 400 คน พระอธิการ (มหาเถระ) 18 รูป พระอธิการรอง (อนุเถระ) 2,740 รูป อุบาสกผู้ช่วยงาน 2,232 คน อุบาสิกาจำนวน 615 คน ประชาชนผู้จำศีลหรือผู้มาศึกษาธรรมะระยะสั้นและระยะยาว จำนวน 12,640 คน และรวมคนอื่นๆ ที่ทำหน้าที่ประจำทั้งชายและหญิง จำนวน 66,625 คน เมื่อรวมจำนวนทั้งหมดแล้วมีจำนวน 84,655 คน รวมทั้งชาวต่างประเทศที่มาศึกษา มีชาวพม่าและชาวจำปา มาอาศัยเพื่อศึกษาในที่นี้ด้วย” (มิแชล ตราเน, 2006)

นอกจากนี้ภายในพุทธมหายานมีบ้านพัก หรือกุฏิที่สร้างด้วยหิน จำนวน 566 แห่ง ที่สร้างด้วยอิฐ 288 แห่ง สระน้ำกว้าง 76 วา และยาว 1,150 วา มีพระภิกษุ (ธรรมจารี) จำนวน 439 รูป รับประทานอาหารทุกวัน ในพระราชวัง ศิษย์ที่อยู่กับครูจำนวน 970 คน รวมทั้งหมด 1,409 รูป/คน พร้อมกันนั้น ก็มีการสร้างพระพุทธรูปจำนวน 798 องค์ เพื่อประดิษฐานไว้ทั่วพระราชอาณาจักร

ดังปรากฏตามหลักศิลาจารึกบอกว่า... พระเจ้าชั้วรมันที่ 7 ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณใหญ่หลวงต่อประชาชนของพระองค์ คือทรงห่วงใยต่อโรคของประชาชนกว่าพระอาพาธของพระองค์เอง เพราะว่าทุกข์ของประชาราษฎร์ คือเป็นทุกข์ของผู้ปกครอง ดังนั้นพระราชาทรงหลายควรตั้งพระราชหฤทัยประกอบด้วยความเมตตา และพระองค์ทรงตั้งปณิธานว่า ขอให้ข้าพเจ้าได้ชนสรรพสัตว์ทั้งปวง ซึ่งจมอยู่ในสสารแห่งห้วงวัฏสงสาร อันมีไตรภพไปวางถึงฝั่ง คือ อมตมหานิพพาน ด้วยเดชแห่งกุศล ที่ข้าพเจ้าได้สร้างมานี้ทุกประการเทอญ

การศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ของคณะสงฆ์ภิกษุ ที่แพร่เข้ามาช่วงปลายรัชกาลของพระเจ้าชั้วรมันที่ 7 พร้อมกันนี้มีพัฒนาการเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาตามลำดับโดยได้รับการสนับสนุนจากพระราชามหากษัตริย์ ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์การศึกษาของพระสงฆ์ถือเป็นยุคที่มีความเจริญมากที่สุดยุคหนึ่ง และพร้อมกันนี้ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตามด้วยเหตุที่เป็นอาณาจักรใหญ่ การปกครองลำบากที่จะทำให้มีความสงบได้ จนมาถึงยุคหลังพระนครได้เสื่อมอำนาจลงอย่างรวดเร็วจากอำนาจกิเลสของผู้ปกครองประเทศสืบเนื่องจากการวิบัติภายในราชวงศ์ได้เกิดขึ้น (พระธรรมปิฎก ประยุทธ์ ปยุตโต, 2540) และจากการรุกรานอำนาจใหม่ที่กำลังก่อตัวจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะสมัยกรุงละแวก สมัยกรุงอุดงค์มีชัย การศึกษาทางคณะสงฆ์ที่เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท แบบลังกาวงศ์ ซึ่งนำเข้ามาโดยพระภิกษุภิกษุ คือพระราชโอรสในพระเจ้าชั้วรมันที่ 7 พระองค์ส่งไปผนวช ณ วัดมหายาน แห่งเกาะลังกา ซึ่งการส่ง

พระราชบุตรไปศึกษาครั้งนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพระพุทธศาสนาในกัมพูชาเวลาต่อมา คือ ตอนต้นรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และตรงกับตอนปลายรัชกาลพระเจ้าปราคักรมพหุมหาราช ประเทศศรีลังกา ช่วงนั้นพระพุทธศาสนา แบบเถรวาท ในลังกาได้รับการฟื้นฟูมีการอุปถัมภ์ทำนุบำรุงเจริญรุ่งเรืองขึ้นทั้งในด้านปริยัติ และ ด้านปฏิบัติจนกลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาของพระสงฆ์ในยุคนั้น ทำให้พระภิกษุสามเณรจากประเทศต่างๆ เป็นจำนวนมากได้เดินทางไปศึกษาเล่าเรียนที่นั่น ดังปรากฏความในพงศาวดารพม่า (จุลวงศ์) ได้กล่าวว่า...

“ราวปี พ.ศ. 1733 พระภิกษุมอญรูปหนึ่งชื่อ ฉปะตะ ได้เดินทางจากประเทศพม่าติดตามพระมหาเถระมอญรูปหนึ่งไปยังลังกาที่ปตอนยังเป็นสามเณร ได้ศึกษาเล่าเรียนอยู่เป็น 10 ปี แล้วอุปสมบทได้เดินทางกลับมายังประเทศพม่า เพื่อดำเนินงานอบรมสั่งสอนให้การอุปสมบทแก่ผู้ที่ศรัทธาตามแบบที่รับมาจากลังกา ทำให้ชาวพม่ามีความตื่นตัวในการศึกษา และปฏิบัติมากขึ้น การเดินทางกลับมาครั้งนั้น พระฉปะตะ ได้นำพระภิกษุชาวต่างชาติร่วมเดินทางกลับมาด้วย 4 รูป ในจำนวนนั้นมีชื่อพระตามลิตะ (มีแซล ตราเน, 2006) ผู้เป็นพระโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้กลับมาด้วย ทำให้พระราชารองราชย์ในอาณาจักรกัมพูชาสมัยต่อมา ทรงเคารพศรัทธาพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกา และถูกยกย่องให้เป็นศาสนาประจำชาติกัมพูชาถึงปัจจุบัน” (Hall, 1962; เดวิด แชนด์เลอร์, 2543)

จะเห็นว่ากำเนิดการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาที่กล่าวข้างต้น นับเป็นรากฐานที่สำคัญที่มีต่อการศึกษาคณะสงฆ์กัมพูชาในปัจจุบัน เพราะการศึกษาทำให้ทราบถึงพัฒนาการศึกษาและกำเนิดของพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับผู้สืบทอดพระพุทธศาสนามาประดิษฐานไว้ ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาถึงความเป็มา ตลอดจนพัฒนาการต่างๆ แม้ว่าประเทศชาติในกาลต่อมา จะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายประการ ส่งผลให้กิจการทางพระพุทธศาสนาไม่มีเสถียรภาพ เพราะต้องขึ้นอยู่กับผู้ปกครองประเทศเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้การที่บรรพบุรุษได้ดำรงรักษาสถาบันทางศาสนาไว้เป็นมรดกของชาติก็เสมือนกับการรักษาชีวิตของตนให้รอดพ้นจากภัยอันตรายเช่นกัน

พัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา

สำหรับพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา จะได้นำเสนอในยุคหลังพระนครเป็นต้นมา แม้ว่าจะมีการถกเถียงกันของนักวิชาการด้านหลักฐานที่แสดงถึงพัฒนาการและการกำหนดพุทธศักราช ซึ่งเอกสารประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาว่า “เป็นยุคหลังพระนคร และเป็นยุคปัจจุบัน” (ตรีง เงีย, 1973) ตามหลักฐานที่ตรงกัน คือ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 1936 เป็นต้นมา ถึงสมัยพระเจ้านโรดม สีหนุ พระองค์ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจอุปถัมภ์บำรุงการศึกษาทางคณะสงฆ์มาตลอดพระชนม์ชีพ สามารถแบ่งพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาออกเป็น 4 สมัย ประกอบด้วย 1) สมัยพระบรมราชาเจ้าพระยาญาติ 2) สมัยกรุงละแวก

สมัยกรุงอุตงค์มีชัย ถึงสมัยพระเจ้าองค์ด้วง 3) สมัยอาณานิคมฝรั่งเศส และ 4) สมัยได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส (สูง สีว, 1972) มีดังนี้

1. สมัยบรมราชาเจ้าพระยาญาติ การบำเพ็ญพระกรณียกิจด้านการศึกษาทางคณะสงฆ์กัมพูชาตามพระราชประวัติเริ่มตั้งแต่ทรงครองราชย์ เมื่อปี พ.ศ. 1936–2006 (Paul Brunon 2006) พระองค์ทรงประทับในพระราชธานีจตุมุข ช่วงครองราชย์อยู่นั้นมีประเทศจีน ญวน จาม และชาว ได้นำเครื่องบรรณาการมาถวายเพื่อพึ่งพระบารมีของพระองค์ และต่อมาในปี พ.ศ 1974 ได้ย้ายพระราชธานี จตุมุข ไปตั้งที่ราชธานีบาसान แต่ทรงประทับอยู่ที่นั่นแค่ 1 ปีเศษ ได้ย้ายกลับมายังพนมเปญแทน เนื่องจากเกิดภัยพิบัติน้ำท่วมอย่างหนัก พระองค์สั่งให้สมเด็จพระเจ้าพระยาแก เจ้าพระยาโหราธิบดีเขียว พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรีตรวจดูที่ดินอยู่ใกล้พนมโดนเพญ และเห็นว่ามีความเหมาะสมสำหรับสร้างพระราชธานี จึงได้กราบบังคมทูลต่อพระองค์ แล้วได้สั่งให้พลกนิกรช่วยกันสร้างพระราชธานีเวศน์ สร้างกำแพง และสร้างปราสาทในระยะเวลาอันสั้น เมื่อสร้างเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้วพระองค์ทรงพระราชดำเนินกลับมายังพระบรมราชวังพนมโดนเพญ พร้อมทั้งได้พระราชทานนามเมืองหลวงว่า “กรุงจตุมุข มงคล กัมพูชาธิบดี สิริธรรม บวร อินทปัตถบุรี รัฏฐราชา สีมามหานคร” ส่วนพระวิหารพนมโดนเพญที่สร้างขึ้นตอนแรกมีความชำรุดทรุดโทรม ทรงสั่งให้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ และเปลี่ยนชื่อเป็นวัดพระเจดีย์บอพิธ โดยประดิษฐานพระพุทธรูปพระติมารออยู่บนพระเจดีย์ นอกจากนี้พระองค์ทรงสร้างวัดวาอารามอีกเป็นจำนวนมาก เช่น วัดธรรมลังกา, วัดเกาะ, วัดพระพุทธรโฆสาราม, วัดต้ายอง และวัดอุณาโลม เป็นต้น โดยวัดเหล่านี้ทรงสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1985 บางวัดในปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อ และบางวัดคงเดิม โดยเฉพาะวัดต้ายอง มีการบูรณะจำนวน 2 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 ในปี พ.ศ. 2408 ในรัชสมัยพระเจ้าจันโรตม และครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2480 รัชสมัยพระเจ้าสีสุวดีภูมิวงศ์ ส่วนวัดอุณาโลมยังรักษาชื่อไว้คงเดิมจนปัจจุบัน (ตริง เญย, 1973)

จากหลักฐานการทรงงานด้านพระพุทธศาสนา มีการสร้างวัดอารามไว้เป็นจำนวนมาก และยังคงอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าการศึกษาคณะสงฆ์ พระองค์ทรงเห็นความสำคัญยิ่งในการทำนุบำรุงประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายพุทธจักรและฝ่ายอาณาจักร และทรงสนับสนุนการศึกษาบวชเรียน และทรงส่งสมณทูตได้ออกไปศึกษาในต่างประเทศ โดยตั้งแต่พุทธศักราช 1967 มีคณะสงฆ์กัมพูชาจำนวน 8 รูป ไปประเทศศรีลังกา มีพระมหาญาณสิทธิระ เป็นหัวหน้าคณะไปพำนักอยู่ในคณะมหานิกาย มหาวิทยาลัยศรีลังกา เพื่อศึกษาพระธรรมวินัย วิธีการสวดสัทธัญญะ ตามแบบคณะสงฆ์ศรีลังกา และพระสงฆ์ทั้ง 8 รูป ได้ทำการสวดปฏิบัติใหม่ทั้งหมด โดยมีสมเด็จพระสังฆราช วรณะ เป็นพระอุปัชฌาย์จารย์ (คณะกรรมการศึกษาค้นคว้าวิทยสถานพุทธศาสนบัณฑิต, 2006) และเมื่อคณะพระธรรมทูตทั้งหมดศึกษาจนมีความรู้สมควรแล้ว ได้เดินทางกลับมายังประเทศกัมพูชา เพื่อดำเนินการจัดการศึกษาทางคณะพระสงฆ์ โดยบูรณาการแบบอย่างการศึกษาจากยุคมหานครและแบบอย่างที่ได้จากประเทศศรีลังกา มาจัดการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาให้มีความเจริญเหมือนครั้งอดีต และเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีในกาลต่อมา

2. สมัยกรุงละแวก ยุคดัมมิชัย ถึงสมัยพระเจ้าองค์ด้วง การศึกษาคณะสงฆ์หลังจากพระบรมราชาเจ้าพระยาญาติสวรรคตแล้ว พระเจ้าศรีสุคนธบท ทรงขึ้นครองราชย์ต่อ ในปี พ.ศ. 2047 – 2055 พระองค์ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง โดยทุกวัดแต่งตั้ง พลพระ ซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่เป็นเสด็จหลวง รับผิดชอบดูแลทำนุบำรุงพระรัตนตรัยให้มีความเจริญงอกงามทั้งด้านศาสนสถาน ศาสนธรรม และศาสนทายาท มิให้เกิดความเดือดร้อนในเรื่องปัจจัยสี่ ด้วยพระองค์ทรงให้ประชาชนช่วยกันบำรุงพระศาสนาโดยการทำไร่ ทำนา และนำพืชผลบางส่วนมาเก็บไว้ที่วัด สำหรับรองรับความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ มิให้เกิดความเดือดร้อนเรื่องอาหารบิณฑบาตประจำวัน ส่วนพระสงฆ์มีหน้าที่ศึกษาศาสนธรรม และสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาให้มีความรู้ อ่านออก เขียนได้ ประกอบอาชีพเป็น จึงได้ก่อตั้งสถาบันหนึ่งเรียกว่า “กระทรวงสังฆการี” โดยมีขุนหลวงพระเสด็จกอน เป็นผู้อำนวยการรับผิดชอบทั่วประเทศพร้อมทั้งได้ออกกฎกระทรวงเพื่อดูแลรับผิดชอบและบริหารจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งฝ่ายปริยัติและปฏิบัติ ให้มีประสิทธิภาพนับเป็นพระกรณีกิจที่ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญ (คณะกรรมการศึกษาค้นคว้า วิจัยสถานพุทธศาสนบัณฑิต, 2006)

การศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาสมัยกรุงละแวกมีทั้งความเจริญและหยุดดำเนินกิจการทางด้านพระพุทธศาสนาด้วย เพราะเหตุมีการย้ายเมืองหลวงบ่อยครั้งและเกิดวิบัติในราชวงศ์ มีการสร้างเมืองหลวงแห่งใหม่ขึ้นใกล้ๆ กันเรียกว่า กรุงอุดงค์เมียนเจีย หรือกรุงอุดงค์มิชัย จะเห็นว่าการศึกษาของพระสงฆ์กัมพูชาในช่วงนี้มีทั้งที่ให้เจริญขึ้นและเสื่อมลง เพราะเหตุปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ 1) พระมหากษัตริย์เป็นพุทธศาสนูปถัมภ์ เคารพศรัทธาพระพุทธศาสนา 2) พระมหากษัตริย์ทั้งหลาย ใส่ใจในพระพุทธศาสนา มีการเผยแผ่ธรรมะ และแปลปริวรรตพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี มาเป็นภาษาเขมร เพื่อให้ประชาชนทั่วไปสามารถอ่านออก และเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น เพื่อน้อมนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง 3) พระภิกษุสามเณร ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะแก่พุทธบริษัทให้เข้าใจหลักคำสอนที่ถูกต้อง และ 4) อุบาสกอุบาสิกา เคารพศรัทธาปฏิบัติตามหลักพุทธโอวาท ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงมั่นคงอยู่ได้ ถึงแม้ประเทศชาติอยู่ในสภาวะปั่นป่วนทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากการแทรกแซงภายในและภายนอกตลอดเวลา แต่พระพุทธศาสนาก็ยังสามารถสืบทอดจากยุคคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งมาโดยตลอดจนกระทั่งปัจจุบัน (Nhean, 1975)

ด้วยเหตุปัจจัยสี่ประการข้างต้น แสดงว่าการศึกษาพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองดังตัวอย่างที่มิชชันนารีชื่อ กาสปาร์ ดากรูซ มาเยือนกรุงละแวก ในปี พ.ศ. 2109 เพื่อการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ แต่ต้องเดินทางกลับประเทศอย่างผิดหวัง ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อของประชาชนได้ เพราะมีความจงรักภักดีและความศรัทธาต่อพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ มิชชันนารี ก็ยังกล่าวอีกว่า... “พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถของกัมพูชากว่าหนึ่งในสาม หรือตามที่เขาประมาณนับจำนวนเป็นแสน โดยพระภิกษุเหล่านี้ ได้รับความเคารพศรัทธาอย่างสูงจากประชาชน ด้วยการแสดงแบบอย่างที่ดีในหมู่สงฆ์ กล่าวคือ ผู้ที่อ่อนอาวุโสกว่าในหมู่ภิกษุสงฆ์ด้วยกัน ก็จะบูชาอาวุโสกว่า กราบกรานเหมือนเทพเจ้า ทั้งสวดมนต์ภาวนา เรียก

ตัวว่า กันเต ทำให้สามัญชนทั้งหลาย มีความเชื่อมั่นในพระสงฆ์อย่างสูง เคารพกราบไหว้ ไม่มีใครกล้าที่จะ คัดค้านกับพระในทุกรื่อง บางครั้งข้าพเจ้ากำลังเทศน์อยู่ ทุกคนก็ได้ฟังข้าพเจ้าอย่างชัดเจน และพอใจสิ่งที่ ข้าพเจ้าได้สอน ทันทีนั้นเมื่อเห็นพระภิกษุเดินผ่านมาผู้หนึ่งฟังเหล่านั้น ก็เอ่ยปากพูดว่า นั่นก็คืออยู่หрок แต่ของ พวกเรารู้ดีกว่า พวกเขาก็เดินหนีไปหมดทั้งให้ข้าพเจ้าอยู่คนเดียว” (เดวิด แชนด์เลอร์, 2543)

ต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าสมเด็จพรหริรักษรามาชิธาธิบติองค์ด้วง ทรงขึ้นครองราชย์ เมื่อวันที่ 07 มีนาคม พ.ศ. 2383 ทรงมีพระชนมายุ 52 พรรษา ทรงประทับที่พระราชธานีกรุงอุดงค์มีชัย (Khing Hocdy, 2003) พระองค์ทรงเป็นพระราชชาติปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม (Virtues of the King) ในการปกครอง ประเทศ เมื่อทรงครองราชย์แล้วได้จัดระบบบริหารราชการใหม่ทั้งหมด ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการคลัง นอกจากนี้ทรงวางหลักปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และการศึกษา เป็นต้น โดยมุ่งหวังให้ พลสกนิกรมีความสมัคครสมานสามัคคีกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก โดยเฉพาะทรงสั่งให้ประชาราษฎร์ได้รักษา เบญจศีล และพระอุโบสถศีล ไม่เบียดเบียนกัน และสร้างพลังสามัคคีให้เกิดมีขึ้นในประเทศ เพื่อที่จะต่อต้าน คัทรุข้าศึกที่จะมารุกรานประเทศ (ตรึง เงีย, 1973)

ด้วยความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ในพระเจ้าองค์ด้วง พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับ ประชาราษฎร เสด็จออกสดับพระธรรมเทศนาทุกๆ วันพระอุโบสถศีลเป็นประจำ โดยทรงมีพระประสงค์ ต้องการให้ข้าราชการ คณะรัฐมนตรี และประชาชน ได้ทำบุญรักษาศีล 5 ศีล 8 ตามความศรัทธาของแต่ละคน และนอกจากนี้พระองค์ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์เป็นจำนวนมากเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ ที่ถูกทำลายในช่วงที่เกิดสงครามมาแล้วหลายทศวรรษ พร้อมทั้งได้เฝ้าคัมภีร์ ฎีกา ต่างๆ ทาง พระพุทธศาสนาเกือบจะหมดสิ้น ดังนั้นในวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2396 พระเจ้าองค์ด้วง ได้ส่งราชทูตมาเยือน เมืองไทย เพื่อให้พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ส่งพระสงฆ์ภิกษุ 1 รูป ซึ่งเป็นนักปราชญ์ทางด้าน พระพุทธศาสนา คือ พระมหาปาน ให้กลับมายังกรุงอุดงค์ พร้อมทั้งได้นำพระไตรปิฎกติดมาด้วย สำหรับพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเติมพระทัยอย่างยิ่ง และทรงทำตามพระราชประสงค์ โดยมุ่งหวังว่าจะได้ประดิษฐาน พระพุทธศาสนา คณะธรรมยุติกนิกาย ในพระราชอาณาจักรกัมพูชา ทำให้ศาสนาในกัมพูชามี 2 นิกายเกิดขึ้น จนกระทั่งปัจจุบัน (Hocdy, 2003)

โดยสรุปการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุภิกษุ สมัยกรุงละแวก จนถึงสมัยของพระบางองค์ด้วง นับตั้งแต่ สมัยพระเจ้าศรีสุคนธบพ ขุนหลวงพระเสด็จกอน และพระเจ้าจันทราชา ซึ่งทั้งสามพระองค์ล้วนแล้วเป็นพุทธ มามกะ เคารพบูชาพระรัตนตรัย เป็นที่สักการบูชาสูงสุด นอกจากนี้ทุกพระองค์ทรงสร้างพระอารามไว้เป็น จำนวนมาก และสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้รับการศึกษา เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการช่วยชี้แนะแนวทางสั่งสอน หลักการปฏิบัติ ที่ถูกที่ควรในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนผู้ศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนา และช่วงที่ทรงครองราชย์ นั้น พระองค์ยังได้คัดเลือกตัวบุคคลที่จะเข้ามาช่วยบริหารกิจการทางบ้านเมืองโดยจัดให้สอบไล่ประโยคภาษาสิ และหลักคัมภีร์ ฎีกาต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้ผู้บริหารที่มีความรู้ควบคู่คุณธรรม และเป็น

แบบอย่างในการปกครองบ้านเมืองเมื่อสอบผ่านแล้วก็จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางด้านการเมือง การปกครองไปประจำที่หัวเมืองนั้น

3. การศึกษาคณะสงฆ์สมัยอาณาจักรฝรั่งเศส การจัดการศึกษาทางคณะสงฆ์ได้ดำเนินการตามแบบอย่างในรัชสมัยพระเจ้าองค์ด้วง ซึ่งช่วงนี้พระเจ้านโรดม (King Norodom) ทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2402 – 2447 ในพระชนมายุ 26 พรรษา ทรงประทับ ณ พระบรมราชวังกรุงอุดงค์ (Khing Hocdy, 2003) ซึ่งขณะนั้นประเทศกัมพูชากำลังถูกหมายจากตาของต่างชาติ คือ ชาวฝรั่งเศสได้ขยายอิทธิพลมาในอินโดจีน แล้วได้ผนวกประเทศกัมพูชาเข้าเป็นรัฐอารักขาด้วย ตามสนธิสัญญาวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2406 (ตริง เจีย, 1975) เริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เริ่มนั้นฝรั่งเศส ยังไม่มีบทบาทและอิทธิพลต่อประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะระบบการศึกษาของประเทศยังไม่มีเปลี่ยนแปลง สถาบันพระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาประจำชาติ ส่วนพระภิกษุสงฆ์องค์สามเณรยังมีการบวชเรียนตามปกติ ซึ่งพระสงฆ์ถือเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการจัดการศึกษาแก่เยาวชน ดังรายงานการวิจัยของ Robert K. Headley, Jr (2016) ได้กล่าวไว้ว่า

“วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาที่สำคัญของประเทศ ทั้งการศึกษาของพระสงฆ์และการศึกษาของเยาวชน โดยพระสงฆ์ได้รับบทบาทหน้าที่อย่างสูงอยู่ในฐานะเป็นผู้สั่งสอน เป็นผู้ดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม ความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไว้ ซึ่งผู้เรียนส่วนใหญ่จะเป็นเด็กชายอยู่ในเยาว์วัยแห่งการศึกษา และต้องเรียนรู้ท่องจำหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาในฉบับภาษาบาลีเป็นหลัก”

จากรายงานการวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า การบริหารจัดการศึกษาทั้งส่วนของพระสงฆ์และของเยาวชนนั้น พระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทภาระหน้าที่อย่างหนักในงานการจัดการศึกษาของประเทศชาติให้มีความก้าวหน้าเจริญรุ่งเรืองตามยุคสมัย ดังพระราชดำรัสพระเจ้าองค์ด้วง ทรงพระชนม์ชีพอยู่ คือ มุ่งหวังให้พลนิกรทุกระดับชั้นได้ศึกษาเรียนรู้และการดำเนินชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนา เช่น การรักษาศีล 5 ศีล 8 ถือว่าเป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานที่ทุกคนต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องมีความดีงามเกิดขึ้นแก่ตน โดยเฉพาะการที่จะเข้าใจหลักของพระพุทธศาสนานั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้หลักภาษาบาลี เพื่อให้สามารถเข้าถึงหลักคำสอนของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง ด้วยความสำคัญนี้ พระองค์จึงทรงออกสอนภาษาบาลีแก่พระสงฆ์และพลนิกรด้วยพระองค์เอง ดังนั้น ในรัชกาลต่อมาคือ พระเจ้านโรดม พระองค์ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจที่สำคัญทรงดำเนินรอยตามพระราชบิดาทุกประการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของประเทศชาติให้มีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าอย่างนานาอารยประเทศ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2410 ฝรั่งเศสได้ใช้กำลังบังคับให้กัมพูชายอมเป็นเมืองขึ้นอย่างเต็มรูปแบบ ตามสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2427 ส่งผลให้พระมหากษัตริย์รวมทั้งประชากรชาวกัมพูชา ไม่มีอำนาจใดๆ เพื่อการต่อรอง (ชาอวม และคณะ, 2546) จนในที่สุดฝรั่งเศสได้ปฏิรูประบบวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของกัมพูชาให้เหมือนวัฒนธรรมของตน โดยเฉพาะภาษาของชาติได้ลดน้อยถอยลงในสถานศึกษาแล้ว และยังคงอยู่ตามพระอารามต่างๆ มีพระสงฆ์เป็นผู้ดำรงรักษาไว้ แล้วพวกเขาได้บังคับให้เรียนภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาทางการสำหรับใช้ใน

การบริหารประเทศ (ตริ่ง เจีย, 2518) จึงเป็นชนวนก่อให้เกิดกระแสการต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่มนักอนุรักษนิยมพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ได้บังเกิดขึ้น นับตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2427 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2430 และในที่สุดฝรั่งเศสได้มอบอำนาจคืนแก่พระราชอา แล้วกิจการทุกอย่างก็ได้มอบคืนแก่รัฐบาลกัมพูชาปกครองเหมือนเดิม ส่วนกิจการทุกอย่างที่ฝรั่งเศสดำเนินการอยู่จะต้องได้รับอนุญาตจากพระมหากษัตริย์ก่อน จึงจะสามารถดำเนินการได้ด้วยเหตุนี้ฝรั่งเศส จึงเปลี่ยนนโยบายหันมาสนับสนุนสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันพระพุทธศาสนาแทนที่ ดังปรากฏชัดในสมัยพระเจ้าสีสุวัณลี

การที่ทรงจัดตั้งสถาบันการศึกษาภาษาบาลีขึ้นมา ตามพระราชดำริพระเจ้าสีสุวัณลี ได้เห็น สภาพปัญหาและอุปสรรคความเสื่อมของสัญญาณวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ของประเทศ ซึ่งเคยมีอารยธรรมเจริญรุ่งเรืองทุกๆ ด้านในภูมิภาคแห่งนี้ เกิดมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก สำหรับกุลบุตร กุลธิดา และเฉพาะพระสงฆ์ ได้เดินทางออกไปศึกษาบาลี หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก เพื่อที่จะได้ศึกษาหลักคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยมีนัยสำคัญ คือต้องการให้ประเทศกัมพูชามีเอกราช ทางด้านวัฒนธรรม และอักษรศาสตร์ เหตุผลประการหนึ่ง คือนโยบายสำคัญของรัฐบาลฝรั่งเศสไม่ต้องการให้สมณนิสิต และนักศึกษาได้รับอิทธิพลและแบบอย่างจากประเทศไทย ซึ่งอาจทำให้ฝรั่งเศสมีความลำบากในการปกครองประเทศ

ด้วยเหตุนี้ทำให้พระเจ้าสีสุวัณลี ร่วมกับรัฐบาลฝรั่งเศส ได้ก่อสร้างสถานศึกษาบาลีขึ้นมา เพื่อเป็นการยกระดับความรู้ของพระสงฆ์ให้สูงขึ้น โดยจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ดังนี้ คือ ต้องเรียนหลักภาษาบาลี ด้วยการแปลจากภาษาสันสกฤต ภาษาโรมัน ภาษาไทย มาเป็นภาษาเขมร ซึ่งกระบวนการการเรียนการสอนนี้ได้ดำเนินการมาไว้แต่ยุคประสงค์ เพื่อให้สมณศึกษามีความรอบรู้อย่างแท้จริงในหลักพระธรรมวินัย พระสงฆ์ควรปฏิบัติให้ถูกต้อง และมีข้อบังคับ ได้ประกาศลงวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2459 กล่าวว่า... “ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ไปศึกษาพระไตรปิฎกต่างประเทศอีก จะต้องศึกษา ณ สถานศึกษาบาลีชั้นสูงนี้แทน นับตั้งแต่สถานศึกษาบาลีนี้ได้เกิดขึ้น พระสงฆ์ องค์สามเณรได้ศึกษาจบทุกๆ ปี เป็นจำนวนมาก พร้อมกันนั้นพระสงฆ์ตามวัดต่างๆ มีความปิติยินดีอย่างยิ่งที่ได้ศึกษาในสถานที่แห่งนี้ ทำให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการในวัดใหญ่ๆ ได้ขอเปิดสำนักเรียนเพิ่มตามวัดของตนขึ้น และขอให้มีการแต่งตั้งพระสงฆ์ สามเณร ที่ได้ศึกษาจบจากสถานศึกษาแห่งนี้ไปเป็นพระอาจารย์สอนตามสถานศึกษาทั่วประเทศ ทำให้พัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมและการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว” (สถาบันพุทธศาสนาบัณฑิต, 2005)

จะเห็นว่าการศึกษาทางคณะสงฆ์ในรัชกาลพระเจ้าสีสุวัณลี มีความรุ่งเรืองและรูปแบบชัดเจนขึ้นในรัชกาลต่อมา คือพระโอรสของพระองค์ทรงมีพระนามว่า พระเจ้าสีสุวัณลีมูนิวงศ์ พ.ศ. 2470-2484 พระองค์ทรงสืบทอดจากพระราชบิดาและทรงดำเนินรอยตามทุกประการ ทรงใส่ใจในพระวินัยสงฆ์ และการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมของประเทศชาติให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ทำให้พสกนิกรทุกทิวหน่าได้ใกล้ชิด

กับพระองค์เสมอมา ส่วนการศึกษาของคณะสงฆ์มีความเจริญก้าวหน้าตามลำดับ แม้เป็นช่วงที่ทรงครองราชย์ไม่นานก็ตาม แต่พระองค์ทรงจัดการศึกษาทางคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบมากกว่าสมัยก่อน กล่าวคือ มีการสอบที่ชัดเจน โดยผู้จะเข้าสอบนั้น จะต้องได้รับการศึกษาเป็นเวลา 3 ปี จึงจะมีสิทธิ์เข้าสอบได้ และมีพระสงฆ์ สอบตกเป็นเวลาหลายปี เนื่องจากมีผู้ที่เข้าสอบเป็นจำนวนมาก ถ้าบางรูปสอบผ่านแล้ว ก็เข้าศึกษาต่อที่ศาลาลีชั้นสูงอีกเป็นเวลา 4 ปี จึงจะมีการสอบอีกครั้ง (ลี สุริยะ, 2009) ซึ่งเป็นหลักสูตรสำหรับการจัดการเรียนการสอนในพุทธศึกษาศาสนมัยอาณาจักรฝรั่งเศส

4. สมัยหลังได้เอกราชจากฝรั่งเศส การศึกษาของคณะสงฆ์หลังได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสอย่างสมบูรณ์ในวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2495 ทำให้การศึกษาได้มีการปรับปรุงพัฒนาระบบการศึกษาให้มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นในทุกด้าน ควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ในรัชสมัยพระเจ้าบรมโกศ สีนุ ทรงครองราชย์ เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2484 ภายใต้การบริหารประเทศของพระองค์ ทำให้ได้รับเทิดพระเกียรติว่า... “ทรงเป็นพระวรบิดาแห่งชาติ” พระองค์ทรงเอาพระทัยทำนุบำรุงการศึกษาของสงฆ์ กล่าวคือทรงปรับปรุงระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยขยายโรงเรียนพระปริยัติธรรมออกไปทั่วประเทศ แบ่งการเรียนการสอนออกเป็น 2 แผนกใหญ่ๆ คือ 1) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมวินัย และ 2) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกพุทธศึกษา (บาลี)

จะเห็นว่าจัดการศึกษาทั้งสองแผนกนี้ มีความสำคัญแก่คณะสงฆ์ซึ่งได้ขยายออกไป ยังหัวเมืองทั่วประเทศ เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองในอดีตกลับขึ้นมาผ่านเรื่องราวและอุปสรรคต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นในกาลก่อน และถือเป็นบทเรียนที่สำคัญยิ่งในการแก้ปัญหาประเทศชาติให้เจริญขึ้นตามสมัยใหม่ พระองค์ทรงก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นตามพระราชกฤษฎีกา เลขที่ 879 นส. ลงวันที่ 1 กรกฎาคม พุทธศักราช 2497 โดยพระกรุณาโปรดเกล้าฯนามว่า **พุทธมมหาวิทยาลัยพระสีหนุราช** (Preah Sihanouk Raja Buddhist University) (Toasanavadey, 1959) เพื่อเป็นสถานศึกษาของพระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั่วได้ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม และเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีสืบไป

ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาข้างต้นสามารถวิเคราะห์ถึงปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ปัจจุบันที่จะต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุง และรักษาไว้สิ่งที่เป็นคุณูปการแก่พระศาสนาเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังศึกษาถึงความเป็นมาของประเทศ โดยเฉพาะการศึกษาทางคณะสงฆ์ ที่ท่านได้อุทิศตนเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และรักษาพระศาสนาไว้ให้พุทธศาสนิกได้ศึกษาสืบทอดจนมาถึงปัจจุบัน สำหรับปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ที่น่าเสนอต่อไปมีอยู่ 3 ประการคือ 1)

ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา 2) แนวทางแก้ไขปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา และ 3) แนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา

1. ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา คือการที่สถาบันการศึกษาทางคณะสงฆ์จะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงนั้น ขึ้นอยู่กับความสงบสุขของประเทศชาติเป็นหลัก เพราะเป็นกลไกสำคัญ ที่ขับเคลื่อนระบบสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาการศึกษาทางคณะสงฆ์จากการศึกษาวิเคราะห์และผลการวิจัยที่เป็นปัญหาหลักของการศึกษา คือ ปัญหาด้านบุคลากร ผู้ทำหน้าที่จัดการเรียนการสอน ปัญหาหลักสูตรไม่ได้ปรับปรุงให้ทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม และปัญหาด้านงบประมาณ ในการจัดสร้างอาคารสถานที่เรียนให้เพียงพอต่อการเติบโตของจำนวนผู้เรียนในปัจจุบัน นอกจากนี้ปัญหาการศึกษาคณะสงฆ์กัมพูชาที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง คือปัญหาสงครามกลางเมือง ประเทศอยู่ในสภาพจลาจลวุ่นวาย พุทธศาสนิกชนเลยต่อการปฏิบัติตามหลักคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก และตำราวิชาการต่างๆ ถูกเผาจนหมดสิ้น กว่าจะฟื้นฟูได้ต้องใช้เวลานานหลายปี จึงสามารถกลับสู่สภาพความเจริญเหมือนเดิมได้

2. แนวทางแก้ไขปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา สำหรับแนวทางแก้ปัญหการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาผู้เขียนมีความเห็นว่าประเด็นที่จะต้องแก้ไขมีอยู่ 3 ประการ คือ

1) แก้ไขปัญหาการศึกษาแบบจารีตนิยม ปัญหาการจัดการศึกษาไม่เป็นระบบ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนจะอยู่ในรูปแบบ “มุขปาฐะ” การท่องจำเป็นหลักอยู่เฉพาะในหมู่ของพระสงฆ์และผู้ศรัทธาเข้ามาบวชในพระศาสนา ส่วนประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้ศึกษาภาษาบาลีมีความยากต่อการศึกษาให้เข้าใจคำสอนอย่างถ่องแท้ ฉะนั้นจำเป็นจะต้องปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาให้เข้ายุคสมัยใหม่

2) แก้ไขปัญหาโดยนโยบายของรัฐ สำหรับนโยบายการศึกษาของคณะสงฆ์ถึงจะมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศาสนูปถัมภ์มาตลอดจนมีความเจริญรุ่งเรือง ก็สามารถเสื่อมสลายลงได้เพราะผู้เป็นประมุขของประเทศที่แสวงหาอำนาจ ตลอดจนทำให้เกิดวิบัติในราชวงศ์ มีการรุกรานจากประเทศเพื่อนบ้าน ส่งผลให้การศึกษาทางคณะสงฆ์เสื่อมลงอย่างรวดเร็ว

3) แก้ไขปัญหาโดยคณะสงฆ์ การที่พระสงฆ์เข้ามาเคลื่อนไหวในยามวิกฤตนั้น เพราะเห็นว่า ถ้าแม้แต่เอาความสุขส่วนตนจากการอุปถัมภ์บำรุงจากพระมหากษัตริย์และประชาชน โดยมีได้เข้ามีส่วนร่วมในการกอบกู้ชาติ จากการเปลี่ยนแปลงระบบราชการของฝรั่งเศส ทำให้เกิดกระแสการต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่มพระสงฆ์ทั่วประเทศ ถึงแม้จะถูกบังคับปราบปรามจากวัฒนธรรมต่างชาติ การปกครองประเทศโดยระบบคอมมิวนิสต์ พระสงฆ์ก็ไม่ยอมจำนนต่อปัญหา ถึงจะถูกจับกักขังและถูกประหารชีวิต ก็ไม่ยอมเสียวัฒนธรรมความเป็นชาติ คณะสงฆ์และประชาชนผนึกกำลังกันสร้างชาติ ปกป้องความเป็นชาติไว้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งอำนาจรัฐ เพราะรัฐทำให้ชาติเสียหายได้โดยไม่ฟังเสียงประชาชน

3. แนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา หลังจากประเทศกัมพูชาได้รับเอกราชการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาถึงแม้ในปัจจุบันมีการพัฒนามาตามลำดับก็ตาม แต่ถ้าคณะพระสงฆ์ยังทำงานขาด

ความร่วมมือกันเพื่อขับเคลื่อนองค์พระพุทธรูปศาสนาให้มั่นคง แม้จะมีการบรรจุพระพุทธรูปศาสนาไว้ในฉบับรัฐธรรมนูญว่า เป็นศาสนาประจำชาติก็ตาม เป็นเพียงหลักการเท่านั้นหากพระสงฆ์ทั่วประเทศไม่ร่วมมือกัน จรรโลงพระศาสนาเห็นแก่อำนาจ ไม่หวังผลแก่ประเทศชาติ อาจเป็นไปได้ที่ต่างชาติอาจเข้ามาปกครองประเทศ อย่างแต่ก่อน ดังนั้นหลักการที่เป็นแนวทางพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ภิกษุให้มั่นคงถาวรนั้น ต้องดำเนินใน ลักษณะดังนี้

- 1) ศึกษาให้เข้าใจบริบทสังคมที่บรรพบุรุษได้รักษาไว้ ทำให้เกิดเป็นประเทศที่มีเอกราชซึ่งได้ต่อสู้ มาจนถึงปัจจุบัน
- 2) ต้องดำเนินรอยตามพระยุคลบาทในพระเจ้าบรมมหาราชวัง สืบหา ที่พระองค์ทรงยึดทางสายกลางการบริหารประเทศจนได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสที่เรียกว่า ทฤษฎีพุทธสังคมนิยม (Buddhist Socialism) ส่งผลให้การศึกษามีความเจริญรุ่งเรืองมีพุทธิกมหาวิทยาลัยพระสิรินุราช เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปจนกระทั่งปัจจุบัน
- 3) รัฐบาลต้องอุปถัมภ์พระพุทธรูปศาสนาโดยสุจริตใจ ไม่หวังผลทางการเมือง และพระสงฆ์ไม่ตกเป็นเครื่องมือทางการเมือง

บทสรุป

การจัดการศึกษาให้แก่คณะพระสงฆ์ภิกษุ เป็นเรื่องสำคัญยิ่งเพราะเป็นบุคคลที่สังคมคาดหวังในฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ มีความบริสุทธิ์ด้านศีลและธรรมมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ประเทศสามารถธำรงรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาติไว้ได้ จากการแพร่ขยายวัฒนธรรมต่างชาติที่พยายามเข้ามาทำลายระบอบรากฐานของชาติคือภาษาชาติ และบางครั้งพระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะผู้นำเรียกร้องความสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมในยามเกิดเหตุการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะการเกิดสงครามกลางเมืองในหน้าประวัติศาสตร์ภิกษุ พระสงฆ์ได้ช่วยให้สังคมและประเทศชาติสามารถกลับมาดำรงอยู่ได้

ด้วยเหตุนี้การให้ความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น เป็นเรื่องที่สังคมจะต้องคำนึงถึงในการเข้ามาเป็นพลังเพื่อขับเคลื่อนสังคมโดยการพัฒนาปัญญาความเป็นมนุษย์โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมาตลอดและได้สั่งสอนอบรบศีลธรรม ให้ประชาชนได้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนกันตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และยิ่งสังคมปัจจุบันอารยธรรมความหลากหลายช่องทางการสื่อสารตามกระแสวิทยาการสมัยใหม่ ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการดูแลและปรับวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและมีแนวทางพัฒนาที่ชัดเจนเพื่อให้เป็นสถาบันบันการศึกษที่อบรมบ่มนิสัยพลเมืองให้มีศีลธรรมและเป็นผู้สืบทอดพระศาสนาที่ดีสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการการศึกษาค้นคว้า วิจัยสถานพุทธศาสนบัณฑิต. (2006). *ประวัติศาสตร์พุทธศึกษา*. พนมเปญ: โรงพิมพ์
วิเทศสถานพุทธศาสนบัณฑิต.
- ชา อวม และคณะ. (2546). *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*. แปลโดย ศานติ ภักดีคำ. กรุงเทพฯ: บริษัท
พิชเนตส์ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด.
- ขุนเฮง เม้งเซียง. (2006). *ฉันอยากรู้ชนชาติเขมร ศตวรรษที่ 15 – ปี 1953 ภาค 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พนมเปญ :
3DGraphics Publishing.
- เดวิด แชนด์เลอร์. (2543). *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*. แปลโดย พรณงาม เก้าธรรมสาร และคณะ. (พิมพ์
ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ตริง เงย. (1973). *ประวัติศาสตร์เขมร ภาค 2*. พนมเปญ: สากลวิทยาพนมเปญ.
- ตริง เงย. (1975). *อารยธรรมเขมร*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). พนมเปญ : เพชรเนต.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2540). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ). (2530). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การ
ศาสนา.
- พุทธศาสนบัณฑิต. *พุทธศาสนา 2500*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). พนมเปญ : วิเทศสถานพุทธศาสนบัณฑิต.
- มีแชล ตราเน. (2006). *ประวัติศาสตร์ในพระราชอาณาจักรกัมพูชา จักรภักกัมพูเทศ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 9 – 13
ในคริสต์ศักราช*. พนมเปญ : มปส.
- ลี สุวีระ. (2009). *พัฒนาการประวัติ ศาสนาบาลีชั้นสูง พระราชบรรณาลัย และกรมชุมนุม 3*. พนมเปญ:
สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต.
- สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต. (2005). *ประวัติสังเขปพุทธศาสนบัณฑิต*. พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิต.
- สูง ลิว. (1972). *พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พนมเปญ: บรรณาการยายตาธรรม.
- Hall, D.G.E.. (1962). *A History of Southeast Asia*. New York: St. Martin's Press.
- Hocdy, K. (2003). *Littérature Khmère Du XIXème Siècle*. Paris: L'Harmattan.
- Nhean, S. (1975). *The History of Buddhism In Cambodia*. Phnom Penh: Trairat.
- Robert K. Headley. (2016). *A Country Study: Cambodia", Chapter 2, Library of Congress*,
<http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/khtoc.html#top>, online [27 May 2016].
- Toasanavadey. (1959). *Buddhika Siksa Buddhist Studies Journal*. Phnom Penh: Preah Sihanouk Raja
Buddhist University.